

نخستین تصاویر زائران پیاده حرم مطهر امام رضا(ع) در مطبوعات

سید مهدی سید قبطی*

چکیده

رشد چشمگیر سفر شیفتگان امام هشتم(ع) به مشهد مقدس، به خصوص از دهه ۸۰ روندی فزاینده داشته است؛ به گونه‌ای که هیچ‌یک از مسائل و مشکلات اقتصادی که جامعه با آن دست‌وپنجه نرم می‌کند، نتوانسته است جلو این رشد چشمگیر دل‌باختن در راه زیارت را بگیرد یا حتی ثابت نگاه دارد. هرساله شاهد هستیم که بر تعداد زائران بارگاه رضوی در سفر به مشهد به شیوه‌های گوناگون به خصوص در ایام مذهبی (اعیاد و سوگواری‌ها) افزوده می‌شود. یکی از جلوه‌های زیبای سفر به قصد زیارت با خلوص نیت را می‌توان در سفر زائران پیاده از سراسر کشور در دهه پایانی ماه صفر بازیافت که عاشقان زیارت حضرت ثامن الحجج(ع) با پای پیاده در راه زیارت گام می‌نهند و با تاب آوردن سختی‌های مسیر تا سرمنزل مقصود، ارادت خود را به امام رضا(ع) به نمایش می‌گذارند و شکرگزار آن هستند که توفیق زیارت را نصیب‌شان کرده است؛ چراکه بدون طلبیدن معشوق، عاشق را پای سفر نیست. اگرچه به یقین نمی‌توان نخستین زائر پیاده حرم رضوی را مشخص نمود اما متون تاریخی، شاه‌عباس صفوی را نخستین زائر بارگاه منور امام رضا(ع) در چهار قرن پیش معرفی می‌کنند. در این مقاله برای نخستین بار با بررسی مطبوعات ۱۶۰ سال اخیر ایران، نخستین تصاویر و اخبار محدود تشرّف زائران پیاده به حرم مطهر امام رضا(ع) ارائه شده است.

آقای سید جواد خراسانی سرپرست هیات مذهبی

* کارشناس تالار مطبوعات آرشیوی سازمان کتابخانه‌ها موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی.

مقدمه

خستگی در چهره‌شان موج می‌زند، اما نگاه گرم‌شان آن‌چنان مشتاق زیارت است که گویی پای‌برهنه راه رفتن را حالی خوش برای رسیدن به بهترین لذت‌های معنوی می‌دانند.

رنج سفر با پای پیاده را تنها کسی درک می‌کند که چشمش به التماس نوازش گنبد طلائی خواب‌ندارد و دستانش برای تمّای یک لحظه لمس پنجره فولاد بی‌تابی می‌کند. سنت سفر کاروان‌ها با پای پیاده از گذشته در فرهنگ اسلامی ما وارد شده است و تا امروز ادامه دارد. در منابع شیعی، به دلیل غربت امام هشتم (ع) زیارت حرم مطهر ثامن الحجج بافضیلت‌ترین زیارت‌ها و حتی مقدم بر زیارت کربلا دانسته شده است. در این روایات فضیلت تحمل سختی، سرما و گرما و حتی قطره‌ای از باران در راه زیارت حضرت رضا (ع) عامل رهایی از آتش آورده شده است.

از دیرباز در دههٔ آخر ماه صفر، بسیاری از معتقدان برای رفتن به کربلا با پای پیاده قصد سفر می‌کردند اما عده‌ای از عاشقان نیز برای حضور معنوی و زیارت حریم رضوی رهسپار مشهد مقدس، پایتخت معنوی ایران، می‌شدند. «زائران پیاده» برخی از زائران حرم مطهر امام رضا (ع) هستند که بدون استفاده از هیچ وسیله‌ای، صرفاً با پای پیاده از محل سکونت خویش تا حرم مقدس رضوی راه‌پیمایی کردند. بررسی اخبار و مطالب منتشرشده در روزنامه‌ها به ویژه مطبوعات صد سال اخیر نشان می‌دهد که این افراد از ابتدا با نیت پیاده آمدن از شهر و دیار خود به طرف مشهد حرکت می‌نمایند و برای اینکه بتوانند سختی‌های راه را تحمل کنند به صورت دو یا چند نفری همسفر می‌شوند.

اگرچه به یقین نمی‌توان نخستین کسی را معرفی کرد که پیاده به قصد زیارت مرقد منور ثامن الائمه (ع) به مشهد آمده است، اما به احتمال شاه‌عباس صفوی، اولین فردی است که پیاده به زیارت حرم مطهر امام رضا (ع) شتافت. وی به سال ۱۰۱۰ ق با گروهی از افراد خود مسیر اصفهان تا مشهد را طی ۲۸ روز پیاده سپری نمود و سنت حسنة زیارت پیاده مشهد را بنیان‌گذاری نمود.

شاه‌عباس به محض ورود به مشهد مقدس، به زیارت روضهٔ مقدسه رفت. وی چند روزی در مشهد ساکن شد و شب تا صبح در حرم مطهر امام رضا (ع) ماند. شاه‌عباس زمانی که در حرم حضور داشت، مانند خدام حرم مطهر به جاروکنشی صحن و روشن یا خاموش کردن شمع‌ها مشغول بود. در این سفر شاه‌عباس چیزهای زیادی را وقف نمود که هنوز آثار آنها موجود است (منجم، ۱۳۶۶).

با مطالعه و بررسی مطبوعات ۱۶۰ سال اخیر (۱۲۵۲ تا ۱۴۱۱ ق/ ۱۳۱۵ تا ۱۳۷۰ ش) فقط چهار تصویر در ضمن گزارش و خبر تشرّف زائران پیاده به حرم مطهر امام رضا (ع) یافت شده که در ادامه ارائه می‌شود.

اولین عکس تشرّف زائران پیاده

نخستین عکس در مطبوعات دربارهٔ زیارت زائران پیاده حرم مطهر امام رضا (ع) مربوط به شصت سال قبل یعنی سال ۱۳۳۳ ش است: آقای سلیمان خراط که از بازرگانان رشت است، سال قبل به قصد تشرّف به آستان قدس رضوی به مشهد آمده و در آستانهٔ مقدسه نذر می‌کند که: «اگر مشکلات و گرفتاری‌های زیادی که بر او مستولی شده به لطف حضرت رضا (ع) مرتفع شود، سال بعد پیاده از رشت تا مشهد به زیارت حضرت ثامن‌الائمه (ع) بیاید.»

به طوری که نام‌برده به خبرنگار ما اظهار داشته: «پس از مراجعت به رشت گرفتاری‌هایی که برای او موجود بوده و رفع آنها بسیار مشکل بوده، به خودی خود حل [می‌شود].»

آقای خراط به منظور انجام تعهد خود قصد تشرّف و عتبه‌بوسی آستان قدس را می‌کند و سه نفر دیگر از کارکنان مؤسسهٔ او که از نیت وی باخبر می‌شوند با او همراه شده، هر چهار نفر روز دوازدهم فروردین‌ماه پیاده از رشت به طرف مشهد حرکت و ۱۴۴۰ کیلومتر راه فاصلهٔ بین رشت تا مشهد را در مدت ۲۴ روز طی نموده، روز یکشنبه پنجم اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۳۳ خورشیدی به مشهد وارد شدند.

در گراور (عکس) آقایان محمد فخریان، سلیمان خراط، جهانگیر پشت‌شاه و علی هاشمی که پیاده از رشت تا مشهد آمده‌اند، دیده می‌شوند.^۱

دومین عکس تشرّف زائران پیاده

عکس و خبر سفر با پای پیاده دو جوان کاشانی به همراه یک شتر در حدود ۵۰ سال قبل (۱۳۴۴)، دومین تصویر از تشرّف زائران با پای پیاده به حرم منور ثامن‌الحجج (ع) است که در مطبوعات ایران آمده است:

ساعت ۶ بعدازظهر روز شنبه ۵ تیر ۱۳۴۴، کاروان کوچکی وارد شهر مشهد شد. این کاروان را یک نفر شتر سیاه و دو نفر مرد چهره‌سوخته تشکیل می‌دادند. جهاز شتر را با پارچه سیاهی پوشانده بودند و زنگ بزرگی که به گردن شتر بسته شده بود توجه همه را جلب می‌کرد. دو مرد جوان با پای برهنه همراه شتر به سوی آستان مبارک حضرت رضا (ع) می‌رفتند و در چشم‌های آنها اشک شوق موج می‌زد. این دو جوان، محمدعلی بادپی و سیدحسین حسینی بودند که به منظور زیارت مرقد مطهر حضرت رضا (ع) در حدود ۴۱ روز پیش از کاشان حرکت کرده بودند و روز شنبه به مشهد

دو جوان زائر که از کاشان تا مشهد پیاده آمده‌اند و شتر خود را با خود آورده‌اند. پشت سرشان دیده می‌شود

رسیدند. آنها شتر سیاه‌رنگی را همراه آورده بودند که به روی آن دو بستر ساده و چند بسته و یک کوزه آب دیده می‌شد. هنگامی که از خیابان عبور می‌کردند همه متوجه شده بودند که این دو نفر، از زائران بی‌شمار حضرت رضا (ع) هستند که برای زیارت آمده‌اند؛ ولی هیچ‌کس باور نمی‌کرد که این دو نفر در حدود هزار کیلومتر راه را گاهی پیاده و زمانی با شتر طی کرده‌اند تا به مشهد رسیده‌اند. پاهای آنها به وضع دل‌خراشی درآمده بود و نشان می‌داد که راهی طولانی و پرنج را طی کرده‌اند.

خبرنگار ما که با دو زائر مزبور تماس گرفته اظهار می‌دارد:

«این دو جوان چهره‌ای سوخته و لباس مندرسی داشتند و دیدگان آنها لبریز از شوق زیارت حضرت رضا (ع) بود.»

خبرنگار ما سؤال کرد: «چرا با وسیله دیگری به مشهد نیامدید؟»

آنها گفتند: «ما نذر کرده بودیم که با پای پیاده به مشهد بیاییم ولی اطرافیان پیشنهاد کردند که شتر خود را هم همراه برده و به آستانه حضرت تقدیم کنیم. ما هم قبول کردیم و چون شتر نذری بود، فقط اثاثیه خود را با آن حمل کردیم و خود، پیاده عازم شدیم و ضمناً سعی داشتیم تا روز اربعین خود را به مشهد برسانیم، اما دوری راه و سختی مسافرت باعث شد که چند روز دیرتر از آنچه که پیش‌بینی کرده بودیم به مقصد برسیم.»

کاروان کوچک سپس به خیابان طهران پیچید و آهسته‌آهسته به سوی آستان مبارک حضرت ثامن‌الائمه (ع) حرکت کرد. در مسیر حرکت آنها مردم جمع شده بودند و بدین ترتیب از کاروانیان استقبال می‌کردند.^۲

سومین تصویر تشرّف زائران پیاده

عکس تشرّف زیارت هیئت پنجاه نفری از تهران که با پای پیاده مسیر طولانی تهران تا مشهد را طی نمودند، سومین تصویر تشرّف زائران پیاده و نخستین عکس تشرّف گروهی زائران پیاده حرم مطهر امام رضا (ع) است که در مطبوعات درج شده است:

یک هیئت پنجاه نفری که پای پیاده جهت زیارت آستان مقدس حضرت ثامن‌الحجج (ع) از تهران حرکت نموده بود، پس از ۵۴ روز پیاده‌روی به مشهد وارد شد و مورد استقبال جمع کثیری از اهالی مشهد و هیئت‌های مذهبی قرار گرفت.

«البته عده زیادی از مردم مشهد که از ورود هیئت دیروز مطلع شده بودند، روز قبل نیز تا چند کیلومتری خارج شهر به استقبال گروه مذهبی رفتند و به آنها خیر مقدم گفتند.»^۳

اعضای هیئت بلافاصله پس از ورود به مشهد جهت زیارت به حرم مطهر مشرف شدند. سپس در حسینیه پزندگان واقع در میدان دقیقی اقامت کردند. سرپرستی این هیئت را حجت‌الاسلام حاج‌شیخ‌جواد خراسانی، امام جماعت مسجد ولی‌عصر (ع) خیابان سرآسیاب دولاب به عهده دارد. حجت‌الاسلام حاج‌شیخ‌جواد خراسانی که خود خراسانی‌الاصل است درباره چگونگی این سفر به خبرنگار ما اظهار داشت:

«این دومین سفری است که ایشان پیاده به مشهد مشرف می‌شوند. در سفر قبلی عده‌ای که پیاده به مشهد مشرف شدند یازده نفر بودند و این سفر چهل روز به طول انجامید و امسال همراهان نزدیک به پنجاه نفر هستند و

۴. روزنامه خراسان، س ۲۲، ش ۶۴۱۸، ص ۲، ۳۱ مرداد ۱۳۵۰.
۵. روزنامه اطلاعات، ش ۱۴۱۷۶، اطلاعات شرق ص ۱، ۲۲ مرداد ۱۳۵۲.

منبع

- امیرزاده، حسن (۱۳۹۱) «اسنادی از زائران پیاده در زیارت مشهد»، دانشورز، ماهنامه فرهنگی و اطلاع‌رسانی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، شماره پیاپی ۸۹ و ۹۰، خرداد و تیر ۱۳۹۱.
- منجم، وحید (۱۳۶۶)، تاریخ عباسی یا روزنامه ملاجلال: شامل وقایع دربار شاه‌عباس صفوی، به کوشش سیف‌الله وحیدنیا، تهران: وحید.
- «آقای سلیمان خراط: تشرّف با پای پیاده از رشت به مشهد، شاید اولین تشرّف پیاده گروهی باشد»، روزنامه خراسان، س ۵، ش ۱۳۹۵، ص ۴، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۳۳.
- «دو جوان از کاشان تا مشهد پیاده آمدند. مردم مشهد از کاروان زائرین حضرت رضای (ع) که خود و شترشان سیاه‌پوش بودند استقبال نمودند»، روزنامه خراسان، س ۱۶، ش ۴۶۳۱، ص ۱۰ و ۷، تیر ۱۳۴۴.
- «یک هیئت ۵۰ نفری از تهران با پای پیاده برای زیارت آستان مقدس رضوی به مشهد آمد»، روزنامه خراسان، س ۲۲، ش ۶۴۱۸، ص ۲، ۳۱ مرداد ۱۳۵۰.
- «پنج‌جاه زائر حضرت رضای (ع) که فاصله تهران تا مشهد را پیاده طی کرده بودند، صبح امروز وارد مشهد شدند»، روزنامه آفتاب شرق، س ۴۷، ش ۹۷۱۹، ص ۱ و ۸، ۲۸ مرداد ۱۳۵۰.
- «بیست نفر از زائران پیاده مشهد به تهران بازگشتند»، روزنامه اطلاعات، ش ۱۴۱۷۶، اطلاعات شرق ص ۱، ۲۲ مرداد ۱۳۵۲.

شاید در سفرهای آینده عده بیشتری از مشتاقان زیارت حضرت رضا (ع) به این جمع بپیوندند. این عده روز چهارم جمادی‌الاول از تهران حرکت نمودند و در ۲۷ جمادی‌الثانی یعنی پس از ۵۴ روز به مشهد رسیدند. اعضای این هیئت پنج روز در مشهد اقامت می‌نمایند، سپس به تهران مراجعت می‌کنند.^۴

این هیئت برای سومین بار با پای پیاده در روز دوشنبه ۲۲ مرداد ۱۳۵۲ سعادت تشرّف زیارت حرم امام رضا (ع) را به دست آورد: هیئت ۲۰ نفری که پس از ۵۵ روز طی طریق و تحمل رنج یک سفر طولانی، وارد مشهد شدند، سومین سالی است که برای شرف‌یابی به دربار ولایت‌مدار هشتمین پیشوای شیعیان جهان، فاصله تهران مشهد را پیاده می‌پیماید.

سرپرستی هیئت را آقای حاج‌شیخ‌جواد خراسانی به عهده گرفته که ۶۵ سال دارد. اعضای این هیئت که اغلب افراد مسن هستند در راه تهران مشهد به هر شهر و روستایی که می‌رسیدند مورد استقبال قرار می‌گرفتند و نیز لحظه‌ای از انجام فرامین دینی غفلت نمی‌ورزیدند. جالب این است پخت و پز غذا به عهده یکی از آنان بود. یکی از خبرنگاران اطلاعات در مشهد که به اتفاق خبرنگار عکاس در ۱۰ کیلومتری مشهد از زائران پرشور و اشتیاق استقبال کرده می‌نویسد: «این هیئت پس از دو روز اقامت در مشهد، از طریق خط شمال با اتومبیل به تهران حرکت کرد.»^۵

پانوش

۱. روزنامه خراسان، س ۵، ش ۱۳۹۵، ص ۴، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۳۳.
۲. روزنامه خراسان، س ۱۶، ش ۴۶۳۱، ص ۲ و ۱۰، تیر ۱۳۴۴.
۳. روزنامه آفتاب شرق، س ۴۷، ش ۹۷۱۹، ص ۱ و ۸، ۲۸ مرداد ۱۳۵۰.